

SAZU"), ali navajanje psihologistično obarvanih teorij W. Wiore iz petdesetih let, ki smatra za določilo "naroda" razen družbenega položaja še "duševno usmerjenost" (naj si to predstavljamo kot preživelo romantično idejo o "narodovi duši" ali kot dokaj hipotetično razglabljanje o "nacionalnem karakterju"?). Začudi nas tudi trditev, da so strukturalisti, ki so se ukvarjali s preučevanjem šeg, našli v šegah "nespremenljivo jedro, ki mu vsaka doba da svoj obraz". Na podlagi primerjalnega študija so namreč na to opozarjali že pred njimi številni drugi etnologi. Prispevek strukturalistov, predvsem Lévi-Straussa, je pa v tem, da so skušali šege razložiti kot posledico podzavestnega substrata mišljenja bodisi "primitivnega", bodisi "civiliziranega" človeka.

Zmago Šmitek

O POGLEDIH ETNOLOGIJE

"Pogledi na etnologijo", s prispevki devetih avtorjev, odpirajo etnologu vrsto vprašanj. Opozoriti želimo na nekatera. **Različnost** tako v metodološkem kot tudi v siceršnjem predmetnem pogledu je tako očitna, da bi vsak prispevek zahteval samostojen, temeljit in poglobljen pretres. Tako pa ostajamo le pri predstavitvi in odpiranju nekaterih vprašanj.

Uvodno ugotovljena osnovna lastnost "Pogledov", t.j. metodološka in teoretična diferenciranost in različnost, je tudi sicer zaznavna v dveh dokaj jasnih delih: En del knjige resnično določajo "pogledi na etnologijo", drugega pa le "pogledi etnologije".

"Pogledi na etnologijo" so izšli (čeprav z zamudo!!) v času, ko slovenska etnologija določneje nakazuje razširjene in preoblikovane predmetne okvire ter konkretizira svoja nova izhodišča tudi s številnimi raziskovalnimi rezultati. Torej, naj bi bili "Pogledi na etnologijo" slika tega dogajanja, vrednotenja lastne stroke in tudi odsev prizadevanj. Vendar: zdi se, da ji je to bolje uspelo že na drugih mestih in predvsem vsebinsko poglobljeno, v večjem obsegu. Ta pripomba velja predvsem posameznim tematskim predstavitev v "Pogledih".

Prisotnost etnološke problematike pri oblikovanju zgodovinske zavesti in zgodovinskega načina mišljenja je res v temelju nepogrešljiva sestavina ali izhodišče, vendar pa se zastavlja vprašanje, koliko posamezni prispevki to izhodišče potrjujejo. Zares velika škoda je, da so "Pogledi" izšli z zamudo, predvsem če ta izid primerjamo s programsko zastavljenim posvetovanjem Slovenskega etnološkega društva o etnologiji in sodobni slovenski družbi v Brežicah.

Ob "Pogledih na etnologijo" nas sicer zadovolji tudi misel, da predstavljajo določeno stopnjo v razvoju slovenske etnologije in določen obračun z uveljavljenimi, tudi novimi raziskovalnimi področji, ki pa so lahko tudi odraz spremenjenega gledanja na predmetne okvire stroke. Vendar, ali ne predstavlja vsaka številka neke strokovne revije, tematsko zasnovan zbornik ali samostojna razprava tudi take tendence?

Od te **splošnosti** in s tem **različnosti** "Pogledov" odstopa historično materialistična analiza družbenih temeljev v razvoju slovenske etnološke misli **Slavka Kremenška**. Pravzaprav smo soočeni s tistim analitičnim "obračunom" stroke, ki ga je bilo pričakovati že veliko prej, od obdobja novih družbenih in ekonomskih odnosov naprej. Kremenškov prispevek je ogroditelj podrobnemu pregledu zgodovine stroke, ki bo seveda mogoča šele ob poznavanju številnih nejasnih podrobnosti v delu tistih, ki so to zgodovino stroke sooblikovali. Prispevek je zanimiv tudi zaradi poglobljene kritike **pozitivizma** v naši etnologiji in odkrivanju njegovih družbenih korenin. Pokaže na nekatere izvire še vedno prisotnih postavk in s tem večkrat tudi razhajanj v stroki. **Nenazadnje** nakaže možnosti nadaljnega razvoja. **Menimo**, da prav nekateri prispevki v Pogledih sami potrjujejo Kremenškove ugotovitve. Vendar pa je "dvojnost kulturnega stališča" etnologa in njegovega predmeta, "značilna za pretekla razdobja", danes le še okrnjeno prisotna.

Ostali prispevki, ki smo jih pregledali, so rezultat ali sinteza dosedanjih tematskih raziskav (npr. M. Makarovič, Govorica noše), poskusi opredelitve nalog etnologije na posameznih specialnih področjih kulture (npr. T. Cevc, Etnološka pričevalnost materialne kulture) ali pa govorijo kot zanimivi poskusi analize nekaterih tradicionalnih kategorij iz etnološke sistematike v sedanosti (npr. Z. Kumrove prispevka o ljudski pesmi in godčevstvu v sedanosti). Ne smemo prezreti še dveh področij te "različnostne" strukture "Pogledov na etnologijo": ponatis Novakove Sestave slovenske ljudske kulture in zanimiva prispevka Gorazda Makaroviča ter Ivana Sedeja. Oba posegata na področje t.im. "ljudske umetnosti", jo poskušata opredeliti, nakazujeta pa tudi razmerje s sorodno zgodovino umetnosti.

Prispevek **Marije Makarovičeve** dokazuje, da smo na področju raziskovanja noše (ali oblačenja Slovencev) že dospeli do določenih rezultatov, ki jih sedaj osvetljujemo z najrazličnejšimi dodatnimi spoznanji, navezanimi na raziskave v socialni in duhovni sferi. Prispevek odlikuje celovit **etnološki** pristop in je dodatno poudarjanje "govorice" noše zato kar odveč.

Tone Cevc nam ponudi zajeten spis o etnološki pričevalnosti materialne kulture — spis, ki bi bil lahko "program" etnološke stroke na tem področju. Za dosego tega cilja bi moral biti seveda predvsem metodološko in teoretično grajen, dodatno pa opredeljen s številnimi, tudi novimi **metodičnimi** pristopi, ki se na področju raziskav materialne kulture odpirajo in uporabljajo. Koristnost tega bi bila še toliko večja, ker bi bralec lahko spoznal kakšna pravzaprav je specifično etnološka metoda. (To pomanjkljivost moramo pripisati tudi nekaterim drugim tematskim razpravam). Najbolj nesprejemljiva pa je Cevčeva načelna ugotovitev v uvodu, da je etnologija "otrok 19. stoletja". (stran 161) Cevčev spis ostaja le "katalog" vseh dosedanjih raziskav in stališč na področju materialne kulture. To našo misel zgovorno ilustrirajo tudi opombe. Ker avtorjeva težnja ni potekala v smeri nadgrajevanja v okvirih formalne sinteze ostajamo še vedno pred značilnim kompromisnim stališčem, ki se še vedno ne more povsem otresti t.im. sestavin in prenesti poudarek v raziskavah materialne kulture na raz-

merja med sestavinami in njihovimi nosilci. Slednje prav dobro ilustrira prispevek Marije Makarovičeve o noši. Cevčev spis je pregleden in sistematičen; za nastale pomanjkljivosti avtor morda niti ni kriv, saj je celoten spis pretežno seštevek spoznanj, med katerimi izstopajo zgoščene formulacije iz vprašalnic ETSEO in definicije zgodovinarjev v Gospodarski in družbeni zgodovini Slovencev. Študija je torej zbirna predstavitev ne pa kritična analiza dosedanjih gledanj in izhodišče za raziskovanje t.im. materialne kulture v bodoče. Menda bi nam danes že moralo biti popolnoma jasno, da materialna kultura ne more več obstajati sama zase — njena vloga je le praktičnega, delovnega pomena. Do podobnih spoznanj prihajajo tudi sorodne stroke, ki so "nekdaj" gradile dobršen del svojih prizadevanj prav na sestavinah materialne kulture. Tako npr. v arheologiji, kjer vedno več raziskovalcev poskuša nakazovati tudi družbene in duhovne razsežnosti materialnih fenomenov. Kvalitativni vrh Cevčevega prispevka je v odstavku o pastirstvu, torej pri vprašanjih, ki jim je avtor tudi sicer posvečal največ svojih raziskovalnih prizadevanj.

Prispevka Ivana Sedeja in Gorazda Makaroviča poskušata nadrobno opredeliti pojem t.im. ljudske umetnosti. Po že kar nesmiselnem (zlasti z družbenozgodovinskih vidikov) poudarjanju razlik med t.im. ljudsko in visoko (stilno) umetnostjo (zlasti med umetnostnimi zgodovinarji) kažeta prispevka obeh avtorjev mnoge smernice (pogleda) za delo na tem področju v bodoče. Nesporno je in to potrđita tudi oba avtorja na več mestih, da lahko govorimo le o umetnosti **vseh** družbenih plasti v posameznih časovnih obdobjih. Zato prispevka brez pomislov lahko označimo kot izredno pomembna za **etnološke** raziskave likovne ali umetnostne kulture, človekovega likovnega obzorja v preteklosti, sedanjosti in tudi prihodnosti. Ob raziskavah bogkovih kotov, plastik ali slik na steklo se etnologu odpirajo zlasti neomejene možnosti novih spoznanj na področju stenskega okrasja, okusa, širšega likovnega obzorja, vse do drugih likovnih pojavov in manifestacij v naši družbi.

Bralec "Pogledov na etnologijo", strokovnjak in še bolj nestrokovnjak, naj bi ob prebiranju knjige spoznal razvoj slovenske etnologije, njene predmetne okvire in cilje (prav zato "pogledi"), v nič manjši meri naj bi se mu približalo raziskovalno delo na posameznih področjih etnološke sistematike. Če je temu tako in "Pogledi" v glavnem dokazujejo da je, potem bi naj vsaj posredno spoznali tudi nekatere metodične pristope, **načine** raziskovanja, zapisovanja, dokumentiranja življenjskega stila. Danes vedno bolj uporabljamo fotografski aparat, ki je ob beležnici, magnetofonu ali neposrednemu opazovanju postal obvezni in nepogrešljivi del etnologove "raziskovalne garderobe". Tudi bodoče etnologe učimo v šoli, da se je na terenu največkrat dobro pogovarjati z informatorji tudi skozi objektiv fotoaparata. V "Pogledih" pa nas najbolj negativno presenetijo prav fotografije(!) Te niso sestavni in enakovredni del raziskovalne metode ampak ilustracija šibkosti metodoloških izhodišč na eni ali zgolj slučajnostno dodajanje slikovne interpretacije posameznim temam na drugi strani. Posebej velja to še za področja socialne kulture, ki po tej strani zahtevajo temeljitejšo študij-

sko predpripravo in pozneje tudi tehtnejši izbor. Dokumentarnost in povednost fotografij so za nestrokovnjake nejasne — na sedanji stopnji razvoja slovenske etnologije si tako (naključnega) slikovnega izbora ne bi smeli privoščiti. Vsiljuje se nam primerjava z nekaterimi tujimi deli, npr. skandinavskimi ali, denimo, Bausingerjevo Volkskunde, kjer je tudi fotografija logična sestavina teoretičnih postavk. Pred prebiranjem "Pogledov" smo menili, da je vendar že minil čas, ko so razprave, študije "krasile" in dopolnjevale risbe, skice, poetični arhitektonski kroki in "lepe" fotografije. Fotografije ali ilustracije (slednjih v "Pogledih" tudi ni, kar je prav tako velika pomanjkljivost) naj bi bile organske sestavine celotnega konteksta problema neke študije. To pa seveda dosežemo le z analizo posameznih primerov in ob sprotne uporabljaju najrazličnejših metodičnih prijemov med samo raziskavo. Tako pri Cevčevem izboru tudi rudarji iz Idrije ne opravičijo slabega izbora. Tudi razne umetniške fotografske "pesnitve" ki so sicer zares mojstrske, so po strokovni strani kaj malo povedne. Zares dobro fotografsko dokumentacijo načina življenja lahko naredi le etnolog s svojim fotoaparatom. Še bi lahko naštevali, ob vsaki objavljeni sliki bi se lahko ustavili. Pa vendar, vsaj na traktorista, biciklista, šoferja ali avtomehanika ne bi smeli pozabiti, če že govorimo o sodobnih nosilcih materialno kulturnih sestavin ali o njihovem razmerju do teh sestavin. Tudi za dokumentiranje starejših primerov materialno kulturnih sestavin (ali predmetov) bi kazalo v bodoče bolj okrepiti resnost predstavitve in uporabljati najrazličnejše načine, od kabinetno-ateljejskih fotografskih analiz do rekonstrukcij. To vprašanje je sicer znatno širše saj posega tudi na področje naših muzejskih dokumentacijskih fondov. S tega vidika so slikovne priloge k Cevčevem spisu kar realna ilustracija stanja pri nas.

Med fotografijami, ki jih že gotove dobimo na terenu (stare fotografije, družinski albumi, zasebne zbirke) in strokovno, etnološko fotografijo naj bi bila le precejšnja razlika. Podrejenost fotografske metode v okviru raziskave, se pokaže tudi pri gradivu, ki je dodano prispevku o medsebojni pomoči. Informatorji nam "igrajo" pred kamero, večkrat so "postavljeni" oz. so se "nastavili". (Npr. Vaščanki ne neseta tort novomašniku ampak kažeta svoja izdelka etnologovemu objektivu).

Torej: metodološko teoretičnim "pogledom", izhodiščem in tudi rezultatom morajo **vzporedno in enakovredno** slediti tudi najrazličnejši metodični pristopi.

Janez Bogataj